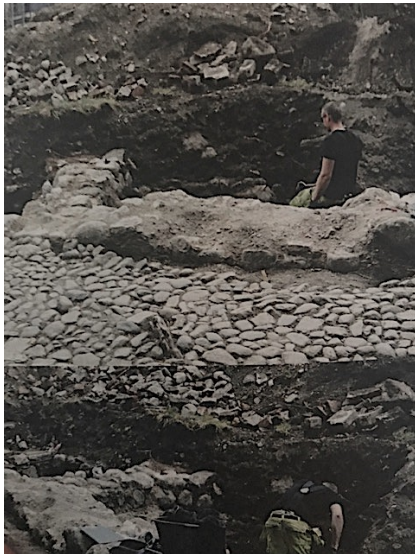

Göteborgs universitet/VCUR02
Akademi Valand, vt 2018
Pernilla Norrman

Att arbeta konstnärligt i det offentliga rummet
Fallstudie: Kvarteret Valnötsträdet, Kalmar

1. Inledning

Kvarteret Valnötsträdet är ett stadsmiljöprojekt som är initierat och genomfört av Kalmar kommun. Under 2011-2013 involverades Statens konstråd inom ramen för programmet *Nya roller för konsten* som syftade till att främja konstnärlig medverkan i bland annat stadsutvecklingsprocesser. Päivi Ernkvist bjöds in att medverka och har sedan genomgående arbetat med projekt fram till färdigställande 2018. Päivi är keramiker och curator med bakgrund som beställare och projektledare på Statens konstråd och Stockholm Konst.

Jag har följande frågeställningar som utgångspunkt för fallstudien:

- Hur relaterar projektet till offentlighet/publicness och plats?
- Projektets genomförande - konstnärens roll, idé och metod i projektet?
- Resultat och brukarperspektiv i projektet?

2. Bakgrund

2.1 Beskrivning av Kvarteret Valnötsträdet

Projektet har vuxit ur en stadsomvandlingsprocess då tidigare offentlig verksamhet flyttade ut och fastigheterna sålts (2008) till ett privat byggbolag för att omvandling till bostäder. Som en del av denna process inleddes arbetet med en ny detaljplan för området med målsättningen att långsiktigt stärka de kulturhistoriska värdena.

Kvarteret Valnötsträdet 8 i Kalmar ligger strax söder om slottet, inkilad som ett mellanrum mellan två fastigheter som uppfördes som länslasarett under 1890 och 1920 talen. Platsen gränsar till gamla begravningsplatsen och utgjorde före utgrävningen en asfalterad parkeringsplats. Den ursprungliga medeltida stadskärnan låg från 1200-talet fram till 1600-talet i samma område. Lämningar från denna stadsplan återfanns också vid de arkeologiska utgrävningarna: bland annat delar av en stenlagd gata och det medeltida torget, men även rester av bebyggelse och en intakt källarvåning i ett hus vars väggar tydligt avslöjade byggnadsteknik och planlösning.

Utgrävningen av platsen har varit den mest kunskapsproducerande i Kalmar sedan 20-talet vilket skapat en helt ny förståelse för platsens bärande roll i det medeltida Kalmar och som tidigt urbaniserad miljö med strategiskt viktig betydelse för Sverige och Östersjöområdet. Den medeltida staden var ett tätbyggt gytter av gator och torg kring S:t Nicolai kyrka. Under mitten av 1600 talet flyttas hela staden genom ett försvarsstrategiskt beslut från Slottsholmen strax väster om slottet till Kvarnholmen i nordost. Hus revs eller flyttades och den väldiga katedralen sprängdes i egen regi 1678. Idag består området väster om Kalmar slott i huvudsak av villa och gatuhusbebyggelse och till mindre delar flerfamiljshus.

2.2 Organisation - konstnärens roll och metod

De arkeologiska utgrävningarna genomfördes parallellt med planarbetet och den arkeologiska expertisen har utgjort en drivande kraft i utvecklingsprocessen av den nya detaljplanen. Stadsplanerare, arkitekter, arkeologer, en landskapsarkitekt och en konstnär knöts samman i en arbetsgrupp redan på ett tidigt stadium. Denna organisation som kommit att kallas *Kalmarmodellen* är präglad av erfarenheterna från ombyggnaden av Kalmar Stortorg. Den processen drevs fram progressiva och engagerade tjänstemän inom stadsbyggnadskontoret som förstod betydelsen av att på ett tidigt stadium samordna olika perspektiv och kompetenser för att säkra kulturhistoriska värden. Arbetet med Kvarteret Valnötsträdet har utvecklats i denna anda och beskrivs som *”ett interdisciplinärt forsknings- och utvecklingsprojekt av vidare värde för kulturarvsarbete som en kraft för socialt hållbar stadsutveckling, såväl lokalt som nationellt.”*

Under 2011-2016 genomfördes nio arkeologiska förundersökningar i samarbete med Riksantikvarieämbetet. Parallellt pågick arbetet med detaljplanen genom ett samarbete mellan i huvudsak Kalmar kommun, Nyréns Arkitektkontor och Statens konstråd. Arbetet pågick under två år och summerades i gestaltningsprogrammet *Riktlinjer för konst och gestaltning av utemiljön för kvarteret Valnötsträdet – ett samarbete mellan arkeologi, konst och landskapsarkitektur.*

Päivi klargjorde initialt att hennes roll inte handlade om att gestalta sitt eget konstnärskap eller göra ett avgränsat tillägg. Istället har hon arbetat som en specialist bland andra i arbetsgruppen och deltagit på lika villkor. Arbetsgruppen investerade tid i att grunda en bas av delad kunskap och ett *projektvokabulär* som täckte in olika kunskapsperspektiv på platsen. Arbetet tog fasta på den gemensamma frågeställningen: *hur skulle platsens unika tidslager kunna upplevas som simultant närvarande i stadsrummet, även då de inte längre var synliga* (då utgrävningen täkts över). Det gestaltande arbetet skulle fånga upp och ta fasta på staden som idé och spegla stadsbyggnadsprocessen som en närvaro i det nutida stadsrummet. Målsättningen för arbetet var att göra en *nutida tolkning* av det arkeologiska resultatet - i dialog med befintlig miljö.

Päivi beskriver att utmaningen också har varit *”att försöka fånga, förmedla och förstärka upplevelsen av att platsen har en egen laddning, stämning och atmosfär”*. Kalmar kommuns tidigare planarkitekt Elena Kakavandi var initialt drivande i projektet och hon bidrog till att forma projektets ambition. Päivi betonar hennes betydelse, liksom den nära dialog som sedan fortgick mellan henne själv och landskapsarkitekten Anna Frank: *”Vi har haft en gemensam dialog genom hela projektet och delar känslan för platsens poesi”*.

Deras metod har varit att återkommande fysiskt vistas, röra sig på och lyssna in platsen under processens gång, samt använda sig av den kunskap som den arkeologiska expertisen producerade. Päivi har läst in sig på aktuell forskning om medeltiden och gjort studiebesök på snarlika projektplatser i Europa: *”Min förståelse av platsen har successivt fördjupats. Det har tagit hela min erfarenhet i anspråk; dels mitt eget görande, dels den konkreta erfarenhet som jag har tillägnat mig genom mitt mångåriga arbete då jag besökt och tittat på många olika platser som projektledare.”*

Sedan gestaltungsplanen godkänts inleddes en noggrann vidareutveckling och projektering med arbete i skalmodeller och med materialanalyser. Under det här arbetet arvoderades Päivi Ernkvist från Kalmar kommun som konstnärlig konsult. Målsättningen även att ett konstnärligt gestaltungsoppdrag skulle kopplas till platsen som en del av gestaltungsplanen. Det skissoppdraget förmedlades av Statens konstråd till en konstnär vars presenterade förslag slutligen ratades. Päivi förklarar att konstnärens förslag inte lyckades relatera till och omsätta platsens karaktär och den vision som gestaltungsplanen pekat ut. Istället för den presenterade skulpturen detaljer tillkommit på platsen i linje med planens genomförande, bland annat en stiglucka i kyrkomuren och ett arbor (vårdträd). Gestaltningen av tilläggen har utförts av Päivi Ernkvist.

2. Resultat

2.1 Beskrivning av dagens gestaltade plats – konstnärlig idé

Det medeltida samhället präglades starkt av maktutövning från tre håll, varav alla kan ses som representerade i den blottlagda stadskärnans fysiska stadsrum: *kyrkans makt* (Storkyrkan - S:t Nicoali), *borgerskapet* (torget och hansahusen), *kungamakten* (Kalmar slott). Gestaltungsplanen tog också fasta på torgets praktiska och symboliska betydelse som identitetsskapande rum för staden – som arena för representation, möten, förhandling och gemenskap. Den gestaltade platsen är idag torgliknande yta som inbjuder till att upptäcka, sitta ner och reflektera. Den rymmer stillhet och omsorg. Stadsrummet utgör samtidigt ett genomgångsstråk i området och gränsar till två bostadshus med entréer och uteplatser i direkt och ganska intim anslutning till det både gamla begravningsplatsen och torget som det återskapats idag.

I samtalet med Päivi beskriver hon platsen i sin helhet som *ett verk* med olika gestaltande inslag. Hon förklarar att platsens sammansatta karaktär krävt lyhörddhet och att *varje del* blir lika viktig i en sådan miljö. Gestaltningen har vuxit fram stegvis och i den processen har förståelsen för materialens och hantverkets kraft till uttryck varit helt avgörande för resultatet. Hon summerar: *"Jag betraktar platsen som en handgjord och hantverksmässigt förankrad plats, både historiskt och så som den är utförd idag."* Den samtida tolkningen av arkeologin tar fasta på material och hantverksskicklighet som fysiska bärare av upplevelsekvantiteter de tidslager som försvinner och uppträder simultant. Viktiga överväganden utgörs av möten mellan olika material och ytor, linjer, nivåskillnader och skuggspel, relationer i skala. Till platsen har också fogats inskriptioner med fäste i det medeltida samhället.

De gestaltade tilläggen på platsen är idag följande (bilder nedan uppifrån och ner):

1. *Stenläggningen på torget (bild på försättsblad)* - markytan har höjts i nivå med kyrkomuren, lokalt återvunnen gatsten i olika storlekar har varvats med handskuren sten i olika stenarter från gravstenstillverkning. Partier med natursten ansluter. Den putsade stenen återger blänk som skimrar som av silver och guld beroende ljus och väderstreck. Stenläggningen utfördes av lokala hantverkare.
2. *Rosmans hus* - det igenfyllda schaktet är förberett för att kunna öppnas då idén finns att det kan ingå som en del av ett möjligt besökscentra i framtiden. Nu är delar av stadsrummet och husgrunder i den medeltida staden utmarkerade i marken i form av hantverksmässigt bearbetad sandsten.
3. *Arbor* – utmarkerad plats för ett vådräd (Kejsarträd) har markerats ut i stenläggningen och förstärkt kvällstid med belysning.
4. *Kyrkogårdsmuren* – en tolkad rekonstruktion av en del i dess verkliga sträckning, skodd med kalksten (samma som husgrunderna i marken). I muren har stigluckan markerats ut som övergång till kyrkans en gång heliga mark. I murens längdriktning ansluter en generöst utsträckt bänk i kraftigt massivt trä med levande yta efter en hantverksmässig bearbetning. Bänken öppnar för utblick i två riktningar, dels mot fastigheterna och torget med vådrädet, dels ut mot den gamla begravningsplatsen.
5. *Kyrkan (del av stengrunden)* - har markerats ut genom att kläs in med kraftigt cortenstål med utfrästa inskriptioner (nedan). Bortom inskriptionen syns gamla begravningsplatsens nötta gravstenar.
6. *Stigluckan* - har fått ett gestaltat och hantverksmässigt utfört galler i svartsmide och polerad brons.

2.2: Medborgarperspektiv och förvaltning

Under projekteringstiden har olika publika arrangemang genomförts i för allmänheten: visningar av utgrävningarna, föredrag samt löpande rapportering till lokalpressen. Platsen har också använts för kulturella arrangemang som ljusspel och framförande av historisk musik och teaterspel.

Under samma period ingick Kvarteret Valnötsträdet även i ett separat och temporärt ljudkonstverk av Pia Sandström som framfördes platsspecifikt på tre platser kring Kalmarsund under 2015 i regi av Statens konstråd. Textuppläsning kunde aktiveras via mobiltelefonen vid besök på respektive plats.

Gestaltungsplanen färdigställdes i sin helhet under 2018 då stigluckans galler fick sin installering. Den sammanlagda kostnaden uppgår enligt uppgift till ca 10 miljoner kronor. Den ursprungliga projektgruppen är upplöst och de personer fortsatt ansvarat för projektet inom kommunen har växlat sedan dess. En slutrapport är lämnad som övergripande pekar på platsens utvecklingsmöjligheter med te x besökscenter.

Den kontakt från Kalmar kommun som visar mig runt på platsen förklarar att Kvarteret Valnötsträdet är ett massivt och ganska komplext material att sätta sig in i och att det varit svårt att omfamna alla de överväganden och intentioner som format platsen. I nuläget saknas den tvärsektoriella samverkan som präglat utvecklingsprocessen, människor byts ut och minnet är kort. Ansvaret ligger åter uppdelat på å ena sidan stadsbyggnadskontoret och å andra sidan gatukontor och parkförvaltning. Initiativet för att involvera och aktivera platsen och de historiska värden som tagits tillvara utifrån ett medborgerligt brukarperspektiv *"faller lite mellan stolarna just nu"*, menar hon. Hos Kultur och fritidsförvaltningen finns en del idéer liksom hos Destination Kalmar. Men ingen äger frågan och både kunskap och resurser verkar saknas för att implementera en samordnad och genomtänkt strategi: *"Det är en komplex uppgift som ligger lite utanför boxen av det vardagliga arbetet inom kommunen. Det skulle behövas något av en eldsjäl som tar tag i och driver på utvecklingen av de möjligheter som platsen rymmer idag."*

Plan över platsen i perspektiv och uppifrån, kalksten markerar ut medeltida husgrunder i marken.

Den utmarkerade platsen för vådrträdet/arboret och sittbänkens anslutning och möte med Den gamla begravningsplatsen och i förlängningen den rekonstruerade kyrkogårdsmuren.

Stigluckans smidda galler och inskription i cortenstål (på två sidor, se nedan) på den utmarkerade grunden till S:t Nicolai kyrka, båda av Päivi Ernkvist.

S:T NICOLAUS

Handelsmännen och sjöfarearnas skyddshelgon. Monumental kyrka. Kyrkan kallades även för Storkyrkan och bykyrkan.

NAVIGARE NECESSE EST.

Antikt ordspråk. Det är nödvändigt att segla.
Pliktuppfyllelse före all personlig tvekan, rädsla.

CORPIS DOMINE

Herrens kropp. Sång. Nattvardsbrödet. Guds fysiska närvaro.

STEN PÅ STEN

Stenens evighet. Handskurna stenar på torget, kalkstensmurar, stigluckan, kullerstengatan.

DÅ

NU

Tiden är ett allt närvarande ögonblick. Då är nu.

EN GARDH ØSTAN TORGHIT

Gammalsvenska. Syftar på gator och gränder i den täta bebyggelsen kring kyrkan.

De sex insriptioner som skurits ut i versaler i kraftigt cortenstål.

3. Analys och reflektion

3.1 Plats-specifik gestaltning och stärkt offentlighet

Kvarteret Valnötsträdet är en offentlig plats som har omvandlats från en tydligt definierad och avgränsad funktion (parkering för tidigare verksamheter tjänstemän), till en plats som öppnar upp för helt nya funktioner och möjligheter för allmänheten i Kalmar. När jag först läste om projektet var det svårt att förstå dess omfattning och hur platsens olika delar var integrerade. När jag väl är där upplever jag en självklar torgmiljö vars nya funktioner kan förstås som å ena sidan *rekreation* och nöje, å andra sidan synliggörande och materialisering av Kalmars historia med betydelse för stadens tillkomst och identitet. I den meningen och med utgångspunkt i Jurgen Habermas definition, kan platsens offentlighet sägas ha stärkts genom stadsomvandlingsprocessen:

"Public sphere as a domain of social life in which such a thing as public opinion can be formed. Access to the public sphere is open in principle to all citizens."

Platsens nya gestaltning tar dessutom fasta på aspekter av det historiska stadsrummets offentlighet som i den meningen har re-materialiserats. Då liksom idag kännetecknas platsen av intimitet mellan den privata och offentliga sfären. Den slutliga gestaltningen tar sig an stadsrummet med konkreta och närmast minimalistiska grepp. Resultatet av det konstnärliga arbetet är oskiljaktigt med platsen och är i en mer ursprunglig mening *platsspecifikt* på ett sätt som delvis laborerar i gränslandet till *landart*. En beskrivning som fångar detta förhållningssätt i omvandlingen av Kvarteret Valnötsträdet är uttryckt av Richard Serra:

"Site-specific works deal with the environmental components of given places. The scale, size, and location of site-specific works are determined by the topography of the site, whether it be urban or landscape or architectural enclosure. The works become part of the site and restructure both conceptually and perceptually the organization of the site."

Konstnären har medverkat med sin specifika kompetens i dialog med övriga professioner i den stadutvecklingsprocess som varit inriktad på att gestalta en ny miljö i Kvarteret Valnötsträdet. Målsättningarna och tillvägagångssättet har formulerats gemensamt i arbetsgruppen och projektet lyfts fram som exempel på hur *"kulturarvsarbete kan fungera som en kraft för socialt hållbar stadsutveckling"*.

Social hållbarhet är ett begrepp som ofta fokuserar på juridiska frågor, hälsa och säkerhet. Vad som inte aktualiseras i lika stor utsträckning är *kulturella* och *etiska* följder av olika beslut. Boverket betonar fem teman för socialt hållbar utveckling: *helhetssyn, variation, samband, identitet* samt *inflytande och samverkan*. En aspekt av helhetsperspektivet är att stärka fysiska och kulturella samband i en socialt sammanhållen miljö, som till exempel en stad eller stadsdel. Det framhålls också att utformningen av den fysiska miljön har betydelse för stadens eller områdets identitet, vilket påverkar såväl den personliga identiteten som den kollektiva självkänslan hos dess medborgare. Identitetsfrågan handlar alltså både om en inre personlig och en yttre identitet.

Projektet är genomfört i samverkan med samhällets institutionella krafter, men kan sägas förhålla sig kritiskt i betydelsen av explorativt exempel på hur val av organisation kan göra skillnad i en stadsomvandlingsprocess. En fråga som kan ställas är om samma resurser skulle tilldelats motsvarande stadsomvandlingsprogram i ett mer perifert och socialt belastat område. Att Kvarteret Valnötsträdet ligger strategiskt insprängt i ett resursstarkt område med en utvecklad kulturell infrastruktur kan tänkas ha haft betydelse för satsningen.

Material och hantverk som förbindelse i tiden

Den idé och metod som konstnären arbetat utifrån har handlat om att ta in information och låta sig impregneras av intryck – både genom intellektuell orientering och genom en intuitiv och sinnligt baserad "screening" av information direkt på platsen (och de utgrävningar som pågått där). Det anknyter till flera av de antropologiskt influerade metoder som vi tagit del av under kursens gång, bl a Julie Crawshaw's projekt *Island making* och jag hämtar följande citat från kunskapsfilosofen John Dewey ur det paper vi fick under workshopen:

"Experience is of as well as in nature."

Vi lär oss inte bara genom information *från* eller *om* världen, utan genom att *göra* och vara delaktig i världen. I avhandlingen *The artisanal perspective in action, an archaeology in practice*, redogör Katarina Botwid för hur färdigheter i hantverksutförande utgör en specifik möjlighet till sinnligt förankrad informationsinhämtning om den artefaktiska verkligheten, hon skriver:

"Människan lever kvar genom sitt dagliga arbete, allra tydligast i den artefaktiska verkligheten, genom de spår och val som är synliga i det material som den skapande individen använt sig av. Det som är synligt går att observera. Vidgar vi synlighet till det som går att förnimma kan alla våra sinnen observera./... / Tillsammans och varför sig kan sinnen skapa information som är kommunicerbar."

Artefakter läses sinnligt med kroppen, i olika utsträckning beroende på tidigare erfarenhet av föremål och material i fråga. Att praktiskt utföra arbete inom ramen för en material- och hantverkstradition inbegriper den kroppsliga relationen till de processer som är involverade vid materialets bearbetning till artefakter. Artefakten och själva hantverkets ställning kan variera i olika samhällliga och kulturella kontexter, medan användning av tekniker och redskap är mer statiskt – traditionella naturmaterial uppför sig lika, dess egenskaper och uttryck är samma då som nu. Platsens gestaltning tar fasta på material, hantverk och tid som närvarande kvalitéer och som ett grepp att förbinda nutid och medeltid. Dessa överväganden har engagerat konstnärens erfarenhet som hantverkare. I arbetsgruppen har konstnären bidragit med den specifika förståelsen för material och hantverk som en möjlig förbindelse till dialog och möte mellan olika tidslager.

En plats för det verkliga och det sublimes

Platsens omsorgsfulla grepp kring material och hantverk, laddar platsen med utstrålning och värdighet. Att torget i en annan tid hukat under den väldiga katedralens väggar är en gripande tanke som förstärks av Päivis inskriptioner, liksom att torget rent rumsligt nu tydligare knyter an till den gamla begravningsplatsen. Vårdträdet (Kejsarträd) rymmer en lika delar symboliskt och konkret tanke: dess rötter rotar sig i underliggande kulturlager medan dess växande länkar historiens tidslager med nutid och framtid.

Sverige brukar beskrivas som ett av världens mest sekulariserade länder, där den personlig tron och andligheten söker vägar bortom det konfessionella och där öppen religiositet i offentligheten är ovanlig och bemöts med skepsis. I en sådan kultur finns det behov av platser som är mottagliga och öppna för personlig reflektion och sökandet efter något kollektivt som är större än oss själva. Detta större kan sökas och formuleras personligt, men otvetydigt ingår allas liv som en del av *historien*.

Historia och kultur kan ses som ett slags offentligheter, mentala och materialiserade kraftfält som delas och tillhör alla – kollektiva arenor där krafter strider om tolkningsföreträde och appropriering, både ideologiskt, rumsligt och materiellt. Detta ämne berör Marcia Sá Cavalcante Schuback och Johan Hegardt i en artikel om begreppet *kulturarv*:

"Historien, minnet och kulturen är inga föremål. De finns förvisso hos tingen, men är själva inte ett ting. De består snarare av en väv av relationer – av traderande och överförande."

I inledningen till boken *I det gemensamma* berör Cecilia Sjöholm betydelsen av *"platsens försvinnande och försvinnandet av det verkliga"* i vår tid. Kvarteret Valnötsträdet utgör en *site* - en *fysisk* plats, märkt med *historia, kroppars närvaro och erfarenheter*. Samtidigt är det en plats för det *sublima* – ett mångbottnat begrepp som också kan tjäna som uttryck för gränsen för vår begreppsliga makt eller den hybridisering och upplösning av fasta *"berättelser"* som följt i postmodernismens spår. Konst i offentligheten kan tjäna som *ingång* för det individuella och personliga, att i tid och rum komma i kontakt med det kollektiva och universella. I det ljuset kan kultur eller historieskrivning inte ägas eller fixeras, utan är öppet för olika tolkningar och perspektiv – också kritiska. Detta skulle kunna utgöra en *utgångspunkt och hållning i den framtida förvaltningen av Kvarteret Valnötsträdet*. Marcia Sá Cavalcante Schuback och Johan Hegardt igen:

"I kulturarvets ställe bör vi kanske just därför placera historien, men inte den ockuperade, essentialiserade och därmed manipulerade historien, inte historikernas historia, funktionärernas historia, eller den pedagogiska, utan den "sublima" och "hybrida" historien som vi gemensamt bär på och som kan ligga till grund för en kritikens överlevnad eller varför inte överlevandet genom kritik – vad är det att ärva livet liksom döden?"

Platsens framtid som offentligt verk

Projektets genomförande sägs vara socialt och kulturellt värdeskapande för Kalmar. Den nya platsen kan användas på många sätt, men kräver *deltagande*. Det är i relation till och genom att användas av dagens människor i Kalmar, som platsen får betydelse och kraft att kommunicera – här och nu. Den fortsatta förvaltningen handlar därför om att understödja platsens tillgänglighet som offentlighet för Kalmars invånare och besökande. Den kunskap som genererats ur projektet kommer med säkerhet att användas inom ramen för att stärka stadens identitet genom *"placebranding"* och destinationsutveckling. Men utifrån ett socialt hållbarhetsperspektiv blir det mer intressant reflektera över hur platsens mångbottnade *"poesi"* kan kommunicera och tas emot utifrån ett mer vardagsnära brukar- eller medborgarperspektiv.

Kvarteret Valnötsträdet har kostat en ansevärd summa, som även var fallet med Kalmar stortorg. Då följde en debatten: Vad är det egentligen vi har fått för pengarna? Den tanken mynnar ut i att platsen rymmer en pedagogisk utmaning. I ljuset av platsens komplexitet och dess potential som offentlig plats med undanskynt läge, framstår behovet av en tvärdisciplinärt organiserad förvaltningsgrupp som långsiktigt introducerar platsen och koordinerar hur den kan integreras med olika verksamhetsområden i kommunen (konst, kultur, skola, vård, turism, forskning, osv). Staden och dess människor har allt att vinna på att Kvarteret Valnötsträdet aktiveras och vidareutvecklas med utgångspunkt i och respekt för platsens egenart och de känsliga värden som den representerar med utgångspunkt i det *mänskliga*. Ytterst och mer konkret handlar förvaltningen om hur platsen som *helhet och verk* underhålls och vårdas rent praktiskt, så att de konstnärliga värdena består; ett arbete som förutsätter lyhördhet och omsorg i förhållande till gestaltningens konstnärliga grepp.

Inläsning med referenser till följande källor och litteratur:

- Möte och samtal/intervju med Päivi Ernkvist, Stockholm den 17 april 2018
- Eget besök och visning av Kvarteret Valnötsträdet 23 maj 2018
- Möte och samtal med Emma Andersson, Landskapsarkitekt, Kalmar kommun den 23 maj 2018

Jürgen Habermas, *On society and politics, a reader*, editor Steven Siedman, Bacon Press 1989

Miwon Kwon, "Sittings of Public Art: Integration versus Intervention" ur: *One Place After Another: Site Specificity and Locational Identity*, Massachusetts 2002.

Julie Crawshaw, *Island making: Planning artistic collaboration, Landscape research*, 2017

Helena Mattsson red, *Kalmar Stortorg: Konst/arkitektur i stadsrummet*, Statens konstråd 2005

Statens konstråd, "I det gemensamma, konst, samhälle, komplexitet", Stockholm 2017

Mats Anglert & Stefan Larsson red, *Växjö, Kalmar och Smålands tidigaste urbanisering*, 2017

Josefina Orlenius, *Stadsutveckling möjligheter och utmaningar*, masteruppsats i kulturgeografi, Handelshögskolan Göteborgs universitet, 2014

Katarina Botwid, "The Artisanal Perspective in Action: An Archaeology in Practice", Lunds universitet, 978-91-87833-61-8

Christina Zetterström, Charlotte Hyltén-Cavallius, Johanna Rosenkvist, "Konsthantverk i Sverige - del 2", Konstfack och Mångkulturellt centrum, Stockholm 2015

Mårten Medbo, "Lerbaserad erfarenhet och språkighet", Göteborgs universitet, *Art monitor*, 2016

Ledarkrönika 8/6 2018, Borås tidning: Det religiösa återkomst (om Johan Thurfjells verk vid Carolikyrkan, Borås)

Marcia Sá Cavalcante Schuback och Johan Hegardt, *Ordet kulturarv*, *Ord och bild*, nr 3-4 2016, s. 78-78

Om det sublima på wikipedia: <https://sv.wikipedia.org/wiki/Sublim>

Red: Karin Hansson, "Föreställningar om det gemensamma/Performing the common", Stockholm 2012

Seminarium *Ways of percieving craft* på Konstfack 28-29 november 2018

Mira Lundquist, "Kroppen i det offentliga rummet, en studie av performanceverken *Twilight Walk* och *Göteborg Crawl*", Göteborgs universitet 2013